

Джерела та література

1. Щасний-Гербурт Я. Розмисел про народ руський, написаний під час московської конфедерації (1613) паном Щасним Гербуртом Добромільським, старостою вишницьким та мостиським / Ян Щасний-Гербурт // Слово многоцінне : хрестоматія української літератури, створена різними мовами в епоху Ренесансу (до пол. XV–XVI ст.) та в епоху Бароко (кінець XVI–XVIII ст.). В 4 кн. Кн. 1 / упоряд. В. Шевчук і В. Яременко. – К. : Аконт, 2006. – С. 465–471.
2. Dobrowolska W. Młodość Jerzego i Krzysztofa Zbaraskich / W. Dobrowolska // Roczn. Tow. Przyj. Nauk w Przemyslu. – Przemysl, 1926. – Т. VII. – 25 s.
3. Lipinski W. Echa przeszłości. IV. Jan Szczesny Herburt w obronie Rusi. Z dziejów Ukrainy. Księga pamiątkowa ku czci W. Antonowicza, P. Swiecickiego i T. Rylskiego / W. Lipinski. – Kijów, 1916. – 1050 s.
4. Lozinski W. Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku. Т. 2. Wojny prywatne / W. Lozinski. – Lwów, 1904. – 44 s.
5. Pamiętniki S. i B. K. Maskiewiczów (Wiek XVII) / oprac., wstępem i przypisami opatrzył A. Saikowski ; red. i słowo wstępne Wł. Czapliński. – Wrocław, 1961. – 392 s.
6. Rekopis Biblioteki Czartoryskich. – Nr. 1577. – 2020 s.
7. Siarczynski F. Obraz wieku panowania Zygmunta III / F. Siarczynski. – Lwów, 1828. – Т. III. – 425 s.
8. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych Krajów słowiańskich. – Warszawa, 1880–1902. – Т. II. – 1315 s. ; Т. X. – 1275 s.
9. Teki Naruszewicza. Rekopis Muz. Czart. – 1608–1609. – Т. 103. – 1850 s.

Цебенко Олег. Письменные исторические материалы как источник познания морального образа Яна Щасного Гербурта. В статье рассмотрены многочисленные исторические письменные материалы, которые могут служить источником познания морального образа выдающегося представителя рода Гербуртов – Яна Щасного. Акцентируется внимание на специфических особенностях отображения представителя рода Гербуртов различными видами источников, что предоставило возможность получить конкретную информацию. Проанализирована многочисленная коллекция личной корреспонденции Яна Щасного Гербурта, которая является важным письменным источником в познании этого разносторонне развитого представителя рода. Корреспонденция находится как в рукописях библиотеки Чарторыйских, так и в напечатанном виде в произведениях польских писателей. Изучение комплекса источников и сопоставление поданной ими информации дало возможность создать совокупный моральный образ Яна Щасного Гербурта как типичного представителя польской шляхты XVI – начала XVII века.

Ключевые слова: письменные источники, моральный образ, Ян Щасный Гербурт, личная корреспонденция, благотворительность.

Tsebenko Oleh. Historical Writing Sources as the Instrument for Cognition of Moral Character of Jan Szczasny Herburt. In the article is considered the numerous historical writing materials, which can be as the instrument for cognition of moral character of famous representative of the Herburt's genus Jan Szczasny. Point out at specific features of Herburt's genus representatives' reflection by different kinds of sources, which give a chance to get from the concrete information. The large collection of the personal correspondence of Jan Szczasny Herburt is analyzed, which is an important writing source in getting known of this ambiguous representative of genus. The correspondences are as in the manuscripts of Chartoryski library, and as in the printed works of the Polish authors. The reasonable study of the complex sources and comparison of the given information, gave the possibility to create the generalized moral character of Jan Szczasny Herburt, as a typical representative of the Polish gentry in the end of XVI – beginning XVII centuries.

Key words: writing sources, moral character, Jan Szczasny Herburt, personal correspondence, charity.

Стаття надійшла до редколегії
10.11.2014 р.

УДК 821.161.2.09«19»

Ольга Шарагіна

Художньо-семантичне осмислення концепту тиші/мовчання в поетичній палітрі Григорія Чубая

У статті розглянуто поетичні твори Г. Чубая зі збірки «П'ятикнижжя». Здійснено спробу з'ясувати реалізацію літературної концепції «тихої лірики» через комунікативні конструкції natural silence – тиші та homo

silence – мовчання. Доведено, що герметично-енігматичний субкод тиші/мовчання проявляється в інтимно-особистісній, пейзажно-натуралістичній та аутокомунікативній площинах поетичного тексту Г. Чубая.

Ключові слова: сімдесятники, «тиха лірика», natural silence – тиша, homo, silence – мовчання, герметизм.

Постановка наукової проблеми та її значення. У культурне життя «гучних шістдесятників» у другій половині ХХ ст. «тихо вірвалося» покоління 70-х років, які літературознавець І. Дзюба назвав «періодом безчасся» [3, с. 10]. Через ускладнення репрезентації внутрішнього світу людини, глибини її душевного життя, виражальна сила слова митців засвідчує вдосконалення засобів поетичного безголосся. Як наголошує науковець А. Бачук, «поезія тим чи іншим способом апелює до мовчання. Мовчання розуміємо не як відмову від висловлювання взагалі, а як спробу промовляти в цілком іншій парадигмі» [1, с. 105]. Це й спонукало «дисидентів» виокремити власний альтернативний підхід щодо створення новаторської художньої концепції «тихої лірики», фундаментальними елементами якої були субкоди тиші та мовчання. Внаслідок цієї засадничої зміни вектора шукань генерація сімдесятників здійснила справжню революцію в царині художнього мислення і розуміння місії слова. На думку дослідниці І. Борисюк, поезія другої половини ХХ ст. повертається до власної мистецької сутності, що передбачає первинність естетичних критеріїв, згідно з якими «слово починається з тиші, з її розгортання, визрівання і прориву в буттєвий простір» [2, с. 5]. Відтак у творчості ліриків 70-х років особливого значення набули трансцендентні мотиви, у яких панівне місце посідала сакральна тиша як фундаментальний компонент не лише зовнішнього, а й внутрішнього світу ліричного героя.

Джерельну базу нашого дослідження склали художні тексти Г. Чубая. Доробок поета плідно досліджували літературознавці А. Бачук, І. Дзюба, В. Габор, О. Загороднюк, Т. Кравець, К. Москалець, Т. Пастух, праці яких містять чимало спостережень у вибраному нами аспекті.

Мета статті полягає у філософському осмисленні художньо-семантичних особливостей концепту тиші – naturalis silentio та її кореляту – мовчання – homo silentio в ліриці Григорія Чубая зі збірки віршів «П'ятикнижжя». Вона передбачає реалізацію таких завдань:

- 1) осмислити концепти тиші та мовчання у літературно-мистецькій думці 70-х рр. ХХ ст.;
- 2) з'ясувати реалізацію літературної концепції «тихої лірики» через комунікативні конструкції natural silence – тиші та homo silence – мовчання;
- 3) дослідити особливості творчої манери Григорія Чубая;
- 4) проаналізувати художньо-семантичні особливості поезики тиші та мовчання в ліричній збірці Г. Чубая «П'ятикнижжя».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Поезія Г. Чубая репрезентує літературну течію альтернативного мистецтва «дисидентів львівської богемі» 70-х рр., пасіонарна поезика якої апелювала до посиленої самозаглибленості та саморефлексійності. Як стверджує у передмові до журналу «Скриня» В. Габор, «сімдесятники у своєму розвитку орієнтувалися на естетичний герметизм, духовну внутрішню автономію та свідоме духовне аутсайдерство, самодостатність та самозаглиблення» [6, с. 2]. Ці риси були сповна притаманні і Г. Чубаю, який, послуговуючись образами тиші й мовчання, звільнявся від тогочасного задушливого диктату декларативності мови та своїм індивідуальним авторським почерком намагався очистити поезію від ідеологічних імперативів. Варто наголосити, що однією із домінантних особливостей художньої манери «тихого покоління» визнано герметизм, імпліцитність якого стала каталізатором для декодування поетичних знаків ліричного твору. А. Бачук слушно зауважує, що герметизм сімдесятих – «це готовність до того, що твоїх слів не зрозуміють; певною мірою – це готовність мовчати» [1, с. 100]. Його суть полягала у максимальному виявленні символічних можливостей поетичного слова, яке значною мірою презентувалося маркерами naturalis silentio та homo silentio.

Своєрідна манера письма Г. Чубая захоплювала своєю неоднозначністю. Друг поета Юрко Кох пригадував, що Грицько відстоював поезію «мудру, важку і непрозору, в котрій би всього було багато...» [8, с. 259]. Тому його пріоритетом стало безголосся, як у художника універсальний білий колір. В унікальному поетичному світі Г. Чубая інтенція безсловесності виражена через систему індивідуальних художніх засобів, до яких, зокрема, слід віднести:

- відсутність розділових знаків: «Затихло під снігом ім'я стерні // хочу Тебе забути // Затихло ім'я ріллі // хочу Тебе любити» [7, с. 81];

- вільний вірш (верлібр): «Обличчя вечірньої дороги поцілував підшивами // аж до урвища тиші довго із мукою // роздягав із себе довгу фразу нервово // розтібаючи гудзики слів довго боявся» [7, с. 44];
- вдалі вкраплення суржиків, які створюють пародійно-сатиричне враження: «І я в осінні тихі небеса // Горлав: “Скажи-ка, дядя, введь недаром”» [7, с. 107];
- власні неологізми: «І знов моє мовчання, як свіча // поодаль слів блукає тихоруко» [7, с. 16];

Ці авторські особливості поетичного мовлення Г. Чубая засвідчують його схильність до новаторської репрезентації концепту тиші/мовчання поколінням сімдесятників.

Naturalis silentio в ліриці митця зазвичай плавно переходить в онтологічну площину і стає невід’ємною частиною гармонійного існування людини. З цим погоджується дослідниця його творчості О. Загороднюк, наголошуючи, що «тиша – більше, ніж відсутність звуку. Вона постає окремою реальністю, і поет надає їй голос, дозволяючи мати запах і колір» [4, с. 103]. У творчості митця спостерігається тенденція до різкої опозиційності голосу та тиші, радше абсолютного мовчання. Безголосся сигналізує про особливу трансцендентну сокровенність, що яскраво простежується у поезії «Постать грому». У ній тиша і мовчання стають імпліцитною формою самовираження ліричного героя, який стверджує:

*«Я ніколи ні про що не запитував,
Ні в тиші, ні в грому, які жили зі мною поруч.
Я мовчки жив,
Я мовчки міркував»* [7, с. 6].

Стан німоти – абсолютної безмовності – постає органічним для його ества, а «постать голосу» виступає своєрідним подразником, який відволікає від чогось інтимно-сокровенного: «І запитала вона у тиші, // що в ній заснуло, // І запитала вона у грома, // що в ній збудилось» [7, с. 6]. Ліричний герой повсякчас шукає сутності свого існування, яке неможливе без бінарної опозиції голосу та беззвуччя: «А вчуймо тишу, змучену і теплу, <...> Благословім дрімотний гомін віча, // Благословім і шепоти і грім» [7, с. 8].

Попри різні інформативні особливості naturalis silentio у творчості Г. Чубая, вона також виступає репрезентантом індивідуального світу особистості, який часто охоплений почуттям самотності, внутрішньої невпевненості. Дослідник поезії митця Д. Кравець стверджує, що «мотиви самотності, мовчання, відчаю віддзеркалюють екзистенційний вибір Чубаєвого героя, багато в чому близького самому авторові» [5, с. 11]. Вплетення людського безслів’я в naturalis silentio вдало підсилює інформативний автокомунікативний акт. Це простежується на прикладі вірша «І знов нестерпно тихо настає», у назві якого відчувається певний негатив. Автор сповідається самотності, наголошуючи на невербальному висловленні думок:

*«Я там мовчу. Приречено мовчу.
Під тихим крилям втомленого дому
І знов свічу мовчання, як свічу,
Як упокій собі ж самому»* [7, с. 16].

Слід зазначити, що проявлення тиші та мовчання в природній та людській інтерпретації мають певні відмінності та особливості, що яскраво проілюстровано в інтимній ліриці Г. Чубая. Безголосся naturalis silentio створює сакральну атмосферу в стосунках жінки та чоловіка, те – що неможливо виразити словами. Саме завдяки зовнішній безмовності автор філігранно підкреслює інтимність таких відносин, що переконливо засвідчують рядки його вірша «Коли до губ твоїх лишається півподиху», в якому алітерація «шипіння» посилює ефект градації «голос-шепіт-безголосся»: «Щось шепчеш зачаровано і тихо ти, // той шепіт мою тишу синьо крає» [7, с. 12]. У такій беззвучності ліричний герой «огортається» в цей таємничий світ, він отримує насолоду в «білій тиші» вдивлятися в лице коханої, ловити кожен її порух. Закоханий закликає до «платонічного безслів’я», яке десь на підсвідомому рівні із природної площини плавно переходить у людську. У вірші «Не говорім палких освідчень» герой відкриває спосіб поєднання зі світом: «І розкажи собі обіймами // Про тишину над оболонями» [7, с. 130].

Ното naturalis в комунікативному ключі набуває особливого енігматичного змісту, який вносить беззаперечну істину в особистісні стосунки чоловіка та жінки. Ліричний герой просить кохану збері-

гати таємницю безмовності («увійди до хати мовчки»), яку посилює візуальним контактом, наприклад:

«Ні, не треба тут слів! – вуста хай мовчать,
«І будьмо так! – мовчання мовбито,
З багатомовними очима
Свою любов безслівно мовити
Навчимо, дівчинко, навчимо» [7, с. 130].

Автобіографічні нотки туги за коханою, з якою неможливо бути разом, що типово для інтимної лірики, вчуваються у поезії Г. Чубая теж через код тиші. Нерідко відсутність близької людини привірюється до безголосся, як-от: «День відходить кудись навшпиньки. // Вечір. Тиша. Тебе нема. І в тенетах німого болю // Я один при отій зимі» [7, с. 18], а картина мовчазного плачу природи («Тихий дощ // у долоні // прощанням точиться» [7, с. 28]) підкреслює трагізм в особистому житті ліричного героя.

Naturalis silentio посідає значне місце у пейзажних замальовках поета. «Вірші Г. Чубая вводять нас у світ, де промовляє природа, а імена губляться, втрачаються» [4, с. 105] – узагальнює О. Загороднюк. Тиша в ліриці митця зазвичай асоціюється з вечірньою порою, де її тло неодмінно підсилює кожен звук, приміром: «Тиша вечірня... // Тільки десь у полях // одинокий вітер торохтить приглушено» [7, с. 98]. В природному середовищі вона набуває величності та утаємничення, приносить спокій та гармонію. У вірші «Таємна тиш вечірніх перевтілень» стан природного втихомирення настільки заспокійливо впливає на героя, що автор вважає за доцільне підсилити його мережею градаційних утворень антропологічно-космічного змісту: «На тиху втому тихого обличчя / На тиху втому, начебто додому // На тиху втому, начебто за обрій» [7, с. 22]. Ще одна функція природного беззвуччя – здатність надихати, зароджувати впевненість у власних силах. У вірші «Березень» поет стверджує, що знає «коли люди стають поетами – ранньою весною під тихий березневий вечір» [7, с. 95].

Пізній творчий період Г. Чубая, на який вплинули політичні переслідування та заборона друкуватися, збагачується мовою символів, що виражають фрагментарність буття та розгубленість людини у світі. Взяти хоча би останню поетичну вершину Г. Чубая – філософську поему «Говорити, мовчати, і говорити знову», у якій світ неспокою та страждань асоціюється із «сутінками», де поет «так довго мовчав» [7, с. 89]. Палітра тиші та мовчання в цей час стає більш напруженою, барвистішою, філософською. Адже, частково захоплюючись працями Ф. Ніцше, поет звертає увагу на його філософську концепцію про два буттєві начала: діонісійське та аполлонійське. Перше у митця асоціюється із «диким та хтивим» комуністичним світом, натомість друге – зі станом культурної думки тогочасного суспільства, яка на той час була «без'язикою». А мовчання як її комунікативна альтернатива давала нові можливості для глибинного прочитання тексту читачеві-сучаснику.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, в поезії 70-х років минулого століття на зміну гучному пафосу, що набував шаблонності та схематичності (причому і в дисидентському ключі також) приходять доба, у якій чільне місце посідає код безголосся. Г. Чубай належить до когорти митців покоління, які найбільш інтенсивно використовували художні маркери тиші і мовчання в образному світі своїх творів. Якісна парадигма концептів тиші/мовчання відзначається глибоким віддзеркаленням внутрішнього стану ліричного героя. Мова поета, багата на вишукані тропи та стилістичні фігури, наповнює імпліцитні образи naturalis silentio та homo silentio сакральною-енігматичним змістом. Коди безголосся особливо вагомими в інтимно-особистісній, пейзажно-натуралістичній та автокомунікативній площинах поетичного тексту Г. Чубая.

Джерела та література

1. Бачук А. О. Т. С. Еліот у рецепції Грицька Чубая: генетико-контактні та типологічні аспекти / А. О. Бачук // Молодий вчений. – 2014. – № 6 (09). – С. 70–73.
2. Борисюк І. В. Стилетворчі функції міфо-ритуальних форм у поезії вісімдесятників: (В. Герасим'юк, І. Римарук, І. Малкович) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 / Борисюк Ірина Василівна. – К., 2006. – 20 с.
3. Дзюба І. Сходження до себе / І. Дзюба // Чубай Г. Плач Єремії. – Львів : Кальварія, 2001. – С. 10–20.
4. Загороднюк О. Мовчання в «скрині»: постколоніальні візії // О. Загороднюк // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. філологічна. – 2014. – Вип. 60. – Ч. 2. – С. 100–108.

5. Кравець Д. В. Творча діяльність Григорія Чубая в українській літературі 60-х – поч. 80-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 / Кравець Дмитро Володимирович. – К., 2006. – 16 с.
6. Літературно-мистецький самвидавний журнал «Скриня» (1971) / упоряд. і авт. вступ. ст. Василь Габор. – Львів : Наук.-дослід. центр періодики ЛНБ ім. В. Стефаника, 2000. – 50 с.
7. Чубай Г. Плач Єремії / Г. Чубай. – Львів : Кальварія, 1998. – 317 с.
8. Чубай Г. П. Говорити, мовчати і говорити знову : вірші / Г. П. Чубай. – К. : Молодь, 1990. – 144 с.

Шарагіна Ольга. *Художественно-семантическое осмысление концепта тишина/молчание в поэтической палитре Григория Чубая.* Рассмотрены поэтические произведения Григория Чубая из сборника «Пятикнижие». Предпринята попытка выяснить реализацию литературной концепции «тихой лирики» в стихах поэта через коммуникативные конструкции natural silence – тишины и homo silence – молчание как средства выражения собственной эстетической позиции с помощью системы индивидуальных художественных средств, среди которых следует выделить: отсутствие знаков препинания, свободный стих (верлибр), удачные вкрапления суржика и собственные неологизмы. Доказано, что качественная парадигма концептов тишины/молчания отмечается глубоким отражением внутреннего состояния лирического героя. Язык поэта обогащается изысканными тропами и стилистическими фигурами и наполняет имплицитные образы naturalis silentio и homo silentio сакрально-энигматическим содержанием. Коды безмолвия особенно весомые в интимно-личностной, пейзажно-натуралистической и автокоммуникативной плоскостях поэтического текста Григория Чубая.

Ключевые слова: семидесятники, «тихая лирика», natural silence – тишина, homo silence – молчание, герметизм.

Sharahina Olga. *Art and Semantic Understanding of the Concept of Silence in Poetic Palette Gregory Chubay.* In the article considered the poems from the collection of Gregory Chubay “Pentateuch”. An attempt to clarify the implementation literary concepts “quiet poetry” in poems artist through communication concepts natural silence – silence and homo silence – silence as a means of expressing their own aesthetic positions through a system of individual artistic means, among which stand out: lack of punctuation, free verse (vers libre), good blotches everyday speech and own neologisms. It is proved that the qualitative paradigm concepts silence marked a profound reflection of the internal state lyrical. Language poet riches in refined stylistic tropes and figures and fills implicit images naturalis silentio and homo silentio sacral and enigmatychnym content. Codes voiceless especially important in an intimate and personal, landscape and naturalistic and avtokomunikatyvnyi planes Gregory Chubay poetic text.

Key words: seventies, “quiet poetry”, natural silence – silence, homo silence – silence, hermetism.

Стаття надійшла до редколегії
14.11.2014 р.

УДК 821.161.2.09

Катерина Шахова

«Реінкарнація» національного жанру в «Записках на зап'ястях» Лесі Воронюк

У статті розглянуто жанрову своєрідність «Записок на зап'ястях» Лесі Воронюк, обумовлену оригінальним синтезом жанру записок із поезією в прозі; досліджено поетику назви, образ оповідачки, сюжет. Встановлено основні й специфічні ознаки записок у творі, позначені впливом індивідуально-авторського стилю на формування особливого жанрового коду.

Ключові слова: записки, поезія в прозі, оповідач, жанр, стиль.

Постановка наукової проблеми та її значення. Початок ХХІ ст. ознаменувався продуктивним функціонуванням записок у художній літературі: Ліна Костенко «Записки українського самашедшого» (2010), Юрій Винничук «Записки пройдисвіта» (2000), молоді автори – Олександр Горобець «Заручник спокуси, або Записки гламурного коханця» (2010), Леся Воронюк «Записки на зап'ястях» (2010). Записки дають можливість показати сучасну епоху багатогранно, як поліфонію різноманітних тем, проблем, ідей. При цьому увага зосереджується на внутрішньому світі наратора – репрезентанта сучасної доби, чийі думки й висновки зазвичай є критичним зрізом і виразником поглядів автора і